

Egy hiánypótló mű megjelenéséhez

Ukrán—magyar szótári adatbázis. II—VI.

Szerk. UDVARI ISTVÁN. Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék,
Nyíregyháza, 2000—2002.

A hat kötetre tervezett műnek eddig öt kötete jelent meg, így kissé korai a munkát teljes egészében értékelni, ám hiánypótló jellege indokoltá teszi újdonságának és fontosságának megemlítését a szakemberek figyelmének felkeltése céljából. A munkában található forrásműjegyzékből kiderül, hogy több ukrán—magyar szótár is jelent meg korábban, ám ezek vagy szakszótárak voltak, vagy már elavultak, tehát egy új, korszerű szótárra mindenképpen szükség van.

Nem a kákán is csomót kereső bíráló szólal meg bennem, amikor szóvá teszem azt a formai következetlenséget, amelyet egyes kötetekben már ránézésre is észre lehet venni: a 3. kötet külső borítólapján fent szerepel a kiadó megnevezése, a 6. kötet címlapján ez nincs ott, a 3. kötet címlapjának közepén van a mű megnevezése, viszont a 6. kötetnél ez fent szerepel, a 3. kötet címlapján középen vannak a szócikkek címszavaira utaló betűk (Л—О), a 6. kötetnél az Ф—Я a címlap alján van; a 3. kötet címlapján a Kiadó feltünteteti a szerkesztő nevét, a 6. kötetnél nem; végül nem érthető, miért különbözik a két kötet elnevezése: a 3. kötet címlapján „Ukrán—magyar szótári adatbázis” cím áll, viszont a 6. kötetén már ezt olvashatjuk: „Ukrán—magyar szótári adattár”, a belső címlapon pedig *adatbázis* van, ugyanitt a lap alján nem szerepel a város és az évszám, ugyanakkor a 6. kötetnél mindez ott van. Ezeket a formai hibákat a mű nagyobb példányszámban való megjelenése előtt célszerű lesz kijavítani.

A kötetek elején található szerkesztői Bevezetőben a 3. kötet 14.771, a 6. kötet pedig 6.401 szótári cikket foglal magába, ami összesen több mint 21.000 szótári cikket tesz ki, és ez már komoly nyelvi anyagot jelent. Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy az UDVARI ISTVÁN szerkesztő vezetésével dolgozó munkacsoport tagjai — HEGYES ANGÉLA, IVÁN BEÁTA, KATONA ANDREA, KÁPRÁLY, MIHÁLY, KÓTYUK ISTVÁN, ORÉMUSZ KÁLMÁN, MEDVIGY ISTVÁN, ROMANYUK RENÁTA — 1997 végén kezdték el a szótári munkálatokat, és már 2000 első felében megjelent a két kötet, így csak elismeréssel adózhatunk ennek a nagyszerű teljesítménynek a csoportnak. Ha ilyen ütemben folytatják a munkát, úgy két év múlva megjelenik a hiányzó négy kötet is, valóban gazdagítva a magyar szlavisztikai irodalmat egy korszerű ukrán—magyar szótárral.

Már a 2000-ben megjelent 3. és 6. kötet átnézésénél is szembeötlő a szótári anyag — a szószerkezet — gondos, alapos, körültekintő kiválasztása, a válogatás: a szótárba (adattárba) azok a szavak kerültek bele, amelyek a mai nyelvben használatosak, és a régiek közül azok, amelyeknek gyakori a mai nyelvben való előfordulása; ezeket a szócikkekben *rég* stilisztikai minősítéssel látták el (l. pl. 3: 34, 42, 56, 59, 63, 97, 140, 141, 198, 284, 329 stb.; 6: 21—5, 28—30, 32, 34, 63, 74, 79—81, 83, 115—7, 119, 122, 123 stb.), azaz *régies*, *elavult* szavak.

A szócikkek felépítése megfelel a legújabb lexikográfiai követelményeknek a címszavak félkövér betűkkel vannak szedve. (Itt jegyzem meg, hogy a 6. kötet 5. lapján lentől a 6. sorban tévesen szerepel a „kövéren szedve” kifejezés.) A főneveknél a címszónak egyes szám birtokos esetű alakja csak akkor szerepel, ha a főnév nullvégződésű. Ha a címszó végén különböző típusú magánhangzó-változások fordulnak elő, a szótárban ez úgy jelenik meg, hogy a változás előtti mássalhangzótól kezdve adják meg a birtokos esetű alakját, pl. том —а; русин —а; компетентність —ності; угорець —рця.

A szótári adattár összeállítói külön figyelmet fordítottak a kicsinyítő képzős főnevek problematikus alakjaira, valamint az idegen eredetű nem ragozható főnevekre, mint pl. шимпанзе h, леді n, мадам n, szavak nemének a feltüntetésére is.

Nagy segítséget jelent az olvasónak az, hogy a rendhagyó közép- és felsőfokú mellékelő alakok önálló szócikkeikben szerepelnek, pl. краший, гірший.

Az *igéi* címszavakban a szótár összeállítói az ukrán és a magyar lexikográfiai gyakorlatban meghonosodott módszert alkalmazták: az ukrán igéket főnévi igenévi alakjukban, a magyar megfelelőiket pedig egyes szám 3. személyi alakjukban tüntetik fel; szükség esetén megadják az ukrán ige egyéb alakjait is. Betartják azt az általánosan elfogadott szabályt, hogy minden esetben feltüntetik az ukrán igék folyamatos vagy befejezett alakjára utaló jelzést: *foly, bef*, amely a magyar olvasónak különösen fontos.

Hagyományos *írásjeleket* és *rövidítéseket* alkalmaznak, amelyek áttekinthetővé, könnyen érthetővé és jól használhatóvá teszik a szótári adattár mindkét kötetét, ugyanis általában ezek a jelek használatosak a kétnyelvű szótárakban.

A szócikkekben a többjelentésű szavak minden egyes jelentését arab számmal jelölik; a homonimákat is arab számmal különböztetik meg, de ezek a számok indexjellegűek és vastagabb szedésűek.

A többjelentésű igék és főnevek szócikkeiben több helyen is szerepelnek állandósult szókapcsolatok és szószervezetek, lexikailag kötött szószervezetek, szólások és közmondások, valamint ismertebb szállóigék, amelyeknek magyar megfelelőit a szerzők általában helyesen adták meg. A szerkesztői Bevezető szerint (6: 6) ezek a telt kör • szimbólum után következnek. Ebben némi következtelenséget tapasztalunk: a 3. kötet 40. lapján a *ломити* címszó 1. jelentésében szerepel egy állandósult szószervezet *ломити руку: kezét tördeli*, ám ennek frazeologikus jellegét a szimbólum nem jelöli, ui. nincs ott. Itt természetesen nem ez a fő probléma, hanem az, hogy az ukrán frazeológiai szótárakban ilyen kifejezés nem található. Van a *ламати руку: kezét tördeli*, amely viszont nem szerepel a 3. kötet 13. lapján lévő *ламати* ige szócikkében ott, ahol a *ламати голову: tőri a fejét* is található: itt meg nem szerepel a vonzat *над чим*.

Hasonló jelenséget látunk a *морочити* ige esetében is, ahol a *морочити голову, кому: zaklat vkit* frazeologizmus előtt nincs megkülönböztető jel (3: 107); az igaz, hogy a magyarban ez nem frazeologikus jellegű, ám az ukránban igen.

Úgyszintén hiányzik a frazeologikus jelleget jelölő szimbólum a *язык* szócikkben a *показати языка: kinyújtja v. kiölti a nyelvét* és a *висолонивший языка: lógó nyelvvel* előtt (6: 170). Ugyanitt a *gonosz nyelve van; jól fel van vágva a nyelve; éles a nyelve; злий язык; добре підвішений язык, у кого; гострий на язык, хто* frazeologizmusok — minden bizonnyal véletlenül — a szimbólum elé és nem mögé kerültek a többi hasonló frazeologikus jellegű szerkezet mellé (6: 170). Hasonló elírás még több helyen is előfordul; ezek javítása a szerzőknek különösebb gondot nem okozhat.

Érdemes lenne elgondolkozni a *немає* szócikkben (3: 235) található *немає виходу: nincs kiút* fordításán, ugyanis ez azt is jelenti: *nincs kijárat, nem kijárat*. Ugyanitt van egy másik kifejezés, amelyik jelenlegi fordításában — *немає чулки: se híre, se hamva* — frazeologizmusnak tekintendő, ám ez esetben szimbólum mögé kellett volna kerülnie.

Ilyen rövid ismertetésben csupán általános jellemzést és értékelést lehet adni egy ilyen nagyszabású munkáról. Annak ellenére, hogy a szerkesztő szerényen szótári adattárnak, adatbázisnak nevezi munkájukat, nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk, hogy a szakemberek nagy haszonnal fogják forgatni ezt a korszerű, hézagpótló szótárt.